

УДК 378.796.071.4

С.В. Гуменюк
м. Тернопіль, Україна

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Сучасний етап модернізації вищої освіти в Україні спрямований на вирішення низки проблем, пов'язаних із необхідністю підготовки педагогів нової генерації, які здатні самостійно й продуктивно мислити, приймати швидкі та адекватні рішення, орієнтуватися у мінливих ситуаціях, проявляти творчу ініціативу. Для їх виховання освітня система потребує мобільного, відкритого до інновацій, компетентного фахівця. Адже вчитель є носієм духовного, інтелектуального, культурного потенціалів, що детермінує розвиток як людини, так і суспільства в цілому.

Зростаючі вимоги до професійної підготовки педагогів, зокрема учителів фізичної культури, вимагають якісно нових теоретико-методичних підходів у їх фаховому становленні, що дозволить не тільки опанувати основи наук і професійні вміння та навички, а й сформувати педагогічне мислення. Успішне формування педагогічного мислення допоможе майбутнім учителям фізичної культури органічно включитися в педагогічну роботу і розпочати практичне застосування наукових знань у процесі їх самостійної професійної діяльності.

Актуальність нашого дослідження зумовлена протиріччями між існуванням традиційної системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури, що не відповідає сучасним вимогам, з одного боку та необхідністю її реформування з іншого.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблемам підготовки майбутніх учителів фізичної культури присвячені праці І. Гринченка, Л. Сущенко, Б. Шияна. Формування педагогічного мислення у підготовці майбутніх учителів досліджували В. Бойченко, С. Гончаренко, Є. Куоні, Є. Осіпова. Зазначимо, що наразі наявні науково-педагогічні дослідження та розроблені на їх основі методичні матеріали є актуальними, але не забезпечують повне розв'язання проблеми.

Тому ми поставили собі за **мету**: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати актуальність проблеми формування педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Зміни, які відбуваються в нашій країні, позначаються на ритмі й стилі суспільного та індивідуального життя людини. Вони зумовлюють потреби системи освіти у педагогах, які володіють новим типом мислення, здатні ефективно розв'язувати свої життєві та професійні проблеми. Фундаментальною метою вищої педагогічної освіти в контексті інтелектуального розвитку майбутнього педагога має стати не тільки підготовка висококваліфікованих працівників відповідного рівня і профілю але й формування продуктивно мислячої особистості. Фахівці з високим рівнем педагогічного мислення готові до постійного професійного вдосконалення й забезпечення самостійності та творчої самореалізації, що є рушійною силою здійснення предметних та соціокультурних перетворень.

Педагогічна діяльність учителя, як відомо, реалізується сукупністю різноманітних дій у певних педагогічних ситуаціях, які підпорядковані навчально-виховним цілям і спрямовані на вирішення конкретних педагогічних завдань. У свою чергу упорядкована сукупність таких дій відображає ефективність професійного мислення учителя.

Спостереження В. Бойченко [1] за розумовою діяльністю студентів під час занять, проходження педагогічної практики й виконанні ними наукових робіт дозволили їй виявити низку проблем та недоліків, пов'язаних із низьким рівнем розумової культури взагалі та педагогічного мислення зокрема, серед яких:

1. Недостатня підготовка щодо раціональних способів отримання інформації;
2. Майже відсутній досвід творчої діяльності щодо прийняття ефективних рішень у

проблемних ситуаціях;

3. Низький рівень умінь розв'язування педагогічних задач;

4. Спостерігається недостатній розвиток умінь критичного та логічного мислення.

Визначення цих недоліків указує на прогалини у підготовці майбутніх учителів до інтелектуальної діяльності, а саме: формування в них педагогічного мислення як однієї з провідних фахових компетенцій уже в умовах вищого навчального закладу, незважаючи на те, що професійна компетентність формується та змінюється протягом усього життя людини. Професійна ж підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищій педагогічній школі має являти собою процес становлення його особистості, розвиток загальної і професійної педагогічної культури, професійних компетенцій, що виступають передумовою ефективної майбутньої професійної діяльності вчителя у школі. Професійна готовність майбутніх учителів фізичної культури виступає як цілісний стан особистості, що виражає якісні характеристики її спрямованості, свідомості, професійної позиції, іміджу, рівня оволодіння професійно-педагогічними діями.

Наразі день перед випускниками університетів фізичної культури та факультетів фізичного виховання педагогічних ВНЗ постає проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури, здатних адекватно й ефективно вирішувати професійні завдання. Школі потрібні учителі, що орієнтуються в численних педагогічних новаціях, уміють критично підходити до їх аналізу, генерувати власні оригінальні ідеї, володіють здатністю ефективного вирішення педагогічних задач. Цілеспрямований інтелектуальний розвиток особистості майбутніх учителів покращує їх ресурсні можливості, які допоможуть орієнтуватися у стрімких і мінливих умовах життя. Тому, перед професійною підготовкою майбутніх учителів фізичної культури постають завдання їхнього інтелектуального розвитку й формування педагогічного мислення.

Про недоліки у сучасній системі підготовки майбутніх учителів фізкультури наголошує І. Гринченко [3]. Він вважає, що реальні результати навчання студентів не завжди відповідають новим вимогам, а причиною такого становища є наявність протиріч:

1) невідповідність традиційних цільових настанов на підготовку майбутніх учителів фізичної культури сучасним концепціям розвитку фізичної культури і системи фізичного виховання в системі вищої освіти;

2) превалювання окремих підходів у вирішенні проблеми підготовки педагогічних кадрів і об'єктивна необхідність комплексного впровадження нових освітніх технологій;

3) необхідність модернізації процесу професійної підготовки відповідно до сучасних тенденцій розвитку освітньої системи і відсутністю механізму, технологій такого впровадження на практиці з урахуванням сучасних інформаційних, організаційних, науково-методичних досягнень.

Автор підкреслює необхідність системного впровадження нових педагогічних технологій, реалізації нових цільових настанов, оновлення змісту, використання інноваційних форм, засобів, методів навчання, упровадження технологічних, організаційних, науково-методичних розробок у навчальний процес ВНЗ. Це забезпечується адекватністю рівня освітньо-педагогічної підготовленості викладачів, що формується в умовах перетвореної системи підготовки і підвищення кваліфікації, а також готовністю студентів адаптуватися до нових вимог вищої школи, що відбувається за рахунок підвищення прогностичної здатності вхідного контролю.

Аналізуючи вади у професійній підготовці учителів фізичної культури Б. Шиян [8] стверджує, що результати фізичного виховання учнів залежать не тільки безпосередньо від **практичних умінь** педагога, але й від його інтелектуальної, розумової діяльності. У цьому полягає складність професії вчителя фізичної культури, його велика відповідальність і неповторність. Водночас тепепрішній рівень професіоналізму і педагогічна підготовка **не відповідають вимогам часу**. Досі чимало вчителів фізичної культури не відрізняються широкою освіченістю, високим рівнем культури (зокрема, фізичної), духовністю, інтелігентністю. Слабке знання своєї спеціальності, низька методична майстерність не дають змоги обирати найкращі для конкретних умов методи або їх сукупність. У більшості частини

вчителів не сформована здатність продуктивно мислити, розуміти мотиви поведінки учнів, їхній внутрішній світ. Вони не вміють співпрацювати з учнями, не стимулюють дитячу ініціативу, творчість, самоуправління у сфері фізичної культури.

Праця вчителя фізичної культури, незважаючи на велику питому вагу тут рухового компонента, є **розумовою**. Результати його професійної діяльності залежать, як і у вчителів інших предметів, головним чином, від широти й гнучкості педагогічного мислення. Для того, щоб стати **професіоналом**, учитель фізичної культури має багато знати. Зокрема, він має оволодіти теорією навчання і виховання, знаннями предметів медико-біологічного циклу, теорією і методикою фізичного виховання, інноваційними та комп'ютерними технологіями.

На важливості формування педагогічного мислення наголошує й Л. Сущенко [6], яка вважає, що професія вчителя фізичної культури безпосередньо пов'язана з підвищенням культури і передбачає як показник професіоналізму наявність інтуїтивного й творчого мислення та здібностей до якісного аналізу явищ і процесів, відповідальність за загальнолюдський результат професійної діяльності. Суспільство потребує розумної, творчої особистості вчителя, яка володіє сучасними педагогічними технологіями і мистецтвом спілкування, є носієм загальнолюдських цінностей. Праця вчителя фізичної культури повинна бути спрямована на навчальну та оздоровчу діяльність учнів. Тому професійно-педагогічна діяльність вимагає від майбутнього фахівця фізичної культури послідовних дій, логіки професійного мислення.

У системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури сучасні реалії вимагають не лише високого рівня їх фахової підготовки, але й відповідного формування особистості, їх культурного потенціалу, високого рівня інтелектуальної підготовки, уміння продуктивно педагогічно мислити, готовності до саморозвитку, самовдосконалення. Без цих складників неможливо забезпечити професійне становлення учителів, формування їх педагогічної майстерності.

Якщо мова йде про розумову діяльність учителя фізичної культури, як професіонала, про практичне, продуктивне професійне мислення педагога, тоді його можна називати «педагогічним мисленням». У словнику С. Гончаренка [2, с. 252] дається визначення «педагогічного мислення», де воно характеризується як «здатність учителя застосовувати теоретичні положення філософії, психології, педагогіки, методики в конкретних педагогічних ситуаціях навчально-виховної роботи; вирішувати педагогічні завдання; використовувати педагогічні ідеї в конкретних ситуаціях діяльності; «бачити» в конкретному явищі його педагогічну суть. Педагогічне мислення дозволяє вчителеві проникати в причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, погляди, переживання, знаходити науково обґрунтоване пояснення успіхів і невдач, передбачати результати роботи».

Розглядаючи структуру педагогічного мислення, Є. Осіпова [5] визначає мислення вчителя як складову педагогічної діяльності, що спрямована на вирішення педагогічних задач. Педагогічне мислення розглядають і як узагальнене й опосередковане відображення різних проявів педагогічної дійсності. Проявляється воно у здатності успішно вирішувати постійно виникаючі педагогічні задачі і суперечності, в умінні бачити, розуміти, аналізувати, порівнювати, моделювати, прогнозувати явища педагогічної дійсності. Педагогічне моделювання розумової діяльності, на думку автора, характеризується наступними компонентами:

- з'ясування сукупностей професійно-педагогічних задач, що вирішуються вчителями;
- опис процесів (етапів) вирішення педагогічних задач;
- виявлення предметної основи мислення — складу знань;
- опис рівня сформованості практично-дієвого фонду мислення — сукупності вмінь;
- виявлення способів розв'язання педагогічних задач.

Шляхом мислення індивід виявляє взаємозв'язки між предметами, подіями, явищами, з'ясовує причини та наслідки цієї взаємодії. Мислення являє собою процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях. Мислення є одним із провідних пізнавальних процесів,

його вважають найвищим ступенем пізнання. Мислення відрізняється від чуттєвого пізнання на стадії сприймання тим, що воно відображає дійсність опосередковано, за допомогою системи засобів, зокрема мисленевих операцій, мови й мовлення, знань людини тощо. Відображення дійсності на рівні мислення має також узагальнений характер. Виділяючи загальне, ми спираємося не тільки на ті об'єкти, які сприймаємо в певний момент, а й на ті, які сприймали в минулому. Мислення надає людині можливість відобразити й зрозуміти не тільки те, що може бути безпосередньо сприйняте відчуттями, а й те, що сховане від безпосереднього чуттєвого сприймання [7].

Мисленнєві процеси виникають тоді, коли з'являється проблема, яку потрібно подолати, тобто в проблемній ситуації. Визначення в ній відомого та невідомого означає перетворити ситуацію на задачу так, щоб знайти спосіб її розв'язання, потрібно уміння, яке допомагає знаходити зв'язок між відомим і невідомим. Таке уміння вказує на здатність розв'язання професійних завдань, зокрема і у діяльності вчителя фізичної культури.

Розглядаючи проблему підготовки сучасного вчителя Є. Куоні [4] конкретизує поняття «педагогічне мислення», як здатність усвідомлено використовувати педагогічні ідеї, знання та вміння в конкретних ситуаціях професійної діяльності, бачити в певних педагогічних явищах сутність, що надалі буде визначати активність і прагнення особистості до досягнень у майбутній професії. Вона виділяє умови організації процесу формування професійного педагогічного мислення і говорить, що важливими педагогічними умовами ефективного формування педагогічного мислення у студентів слід вважати:

- введення в освітній процес університету особистісно орієнтованого підходу;
- здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії з метою ефективного формування у студентів комплексу інтелектуально-емоційних умінь;
- усвідомлену орієнтацію викладачів університету на формування педагогічного мислення у майбутніх фахівців як компонента їх професійної компетентності.

Педагогічне мислення можна розглядати як вид мисленнєвої діяльності, що дозволяє вчителю пізнавати суть педагогічної ситуації і організовувати свої педагогічні дії з її цілеспрямованою перетворення. Саме в цьому полягає здатність і потреба вчителя аналізувати, узагальнювати і перетворювати педагогічні ситуації, ухвалювати рішення про вибір і застосування засобів педагогічної діяльності, творчо створювати нові засоби педагогічного впливу на учнів і у навчально-виховному процесі загалом. За походженням педагогічне мислення є системою розумових дій, що виникають на основі пізнання і перетворення складної педагогічної ситуації. Педагогічне мислення безпосередньо відображає практичну діяльність учителя фізичної культури у навчально-виховних ситуаціях. Тому його можна розглядати як своєрідне «педагогічне бачення» навколишнього світу, що відображає психолого-педагогічні і професійні знання, способи розумових дій і установок особистості педагога.

Педагогічне мислення служить характеристикою особистості майбутнього вчителя фізичної культури та уособлює рівень розвитку розумових, пізнавальних, творчих і пошуково-дослідницьких здібностей, операційно-технологічних умінь, умінь долати труднощі у вирішенні проблемних ситуацій та розв'язанні педагогічних задач. А також полягає в здатності використовувати різні види мислення, вести спостереження, здійснювати самоконтроль, володіти професійною рефлексією.

На нашу думку, формування педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури повинно цілеспрямовано здійснюватися під час їх фахової підготовки в умовах ВНЗ. Лише оволодівши достатнім рівнем педагогічного мислення, як фахової компетенції, вони зможуть ефективно здійснювати свої професійні функції.

Зважаючи на вищесказане, можна зробити **висновки** про те, що сучасний етап модернізації системи вищої освіти в Україні спрямований на вирішення низки проблем, пов'язаних із необхідністю підготовки педагогів нової генерації, які здатні самостійно й продуктивно мислити. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури вимагає не лише високого рівня їх фахової підготовки, але й відповідного формування їх особистості, культурного потенціалу,

високого рівня інтелектуальної підготовки, вміння продуктивно педагогічно мислити, готовності до саморозвитку, самовдосконалення.

Педагогічне мислення характеризується здатністю учителя застосовувати теоретичні положення філософії, психології, педагогіки, методики в конкретних педагогічних ситуаціях навчально-виховної роботи, вирішувати педагогічні завдання, використовувати педагогічні ідеї в конкретних ситуаціях. Педагогічне мислення уособлює рівень розвитку розумових, пізнавальних, творчих і пошуково-дослідницьких здібностей, операційно-технологічних умінь, умінь долати труднощі у вирішенні проблемних ситуацій та розв'язанні педагогічних задач.

Перспективи подальших досліджень з окресленої теми будуть присвячені розробці системи формування педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури у процесі їх професійної підготовки.

Література:

1. Бойченко В. Формування педагогічного мислення майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / В. Бойченко — Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgibis_64.exe?...2.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / [Текст] С. Гончаренко. — К., 1997. — 373 с.
3. Гринченко І. Б. Сучасні напрями впровадження інновацій в професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури [Електронний ресурс] / І. Б. Гринченко — Режим доступу : <http://www.nniif.org.ua/File/12gibsnv.pdf>.
4. Куони Е.Ю. О формировании педагогического мышления у студентов [Текст] / Е.Ю. Куони // Высшее образование в России. — 2009. — № 9. — С. 160-163.
5. Осипова Е.К. Структура педагогического мышления учителя [Текст] / Е.К. Осипова // Вопросы психологии. — 1987. №5. — С. 144-146.
6. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах [Текст] : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. / Сущенко Людмила Петрівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — Київ, 2003. — 46 с.
7. Трофімов Ю.Л. Психологія [Текст] / Ю.Л. Трофімов, М.І. Алексєєва, П.А. Гончарук, Т.С. Кириленко та ін. — Київ «ЛИБІДЬ», 1999. — 558 с.
8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. [Текст] / Б. М. Шиян. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2004. — 248 с.

У статті розглядаються недоліки у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури та обґрунтовується доцільність формування їх педагогічного мислення, яке характеризується здатністю вирішувати педагогічні завдання й використовувати педагогічні ідеї в конкретних навчально-виховних ситуаціях.

Ключові слова: педагогічне мислення, майбутні учителі фізичної культури, професійна підготовка, навчально-виховний процес.

В статье рассматриваются недостатки в профессиональной подготовке будущих учителей физической культуры и обосновывается целесообразность формирования их педагогического мышления, которое характеризуется способностью решать педагогические задачи и использовать педагогические идеи в конкретных учебно-воспитательных ситуациях.

Ключевые слова: педагогическое мышление, будущие учителя физической культуры, профессиональная подготовка, учебно-воспитательный процесс.

This paper discusses the shortcomings in the training of future teachers of physical education and the expediency of forming their pedagogical thinking that characterized by the ability to solve educational problems and use pedagogical ideas in specific educational situations.

Keywords: pedagogical thinking, future teachers of physical education, vocational training, educational process.